

Ljerka Šimunković

Sveučilište u Splitu
Original scientific paper

Šantićev prijevod de Lamartineova Župnika

Francuski književnik Alphonse de Lamartine objavio je 1831. kraći esej *Des devoirs civils du curé* u kojem opisuje glavne dužnosti običnog seoskog župnika u uspješnom vođenju povjerene mu župe. Splitski povjesničar i arheolog Francesco Carrara, i sam župnik jedne splitske župe, prevodi ovaj esej na talijanski pod naslovom *Il curato discorso di A. de Lamartine*. Budući da je to djelce postalo vrlo popularno, na hrvatski jezik preveo ga je don Mate Šantić, koji se već

ogledao u prijevodima s talijanskog na hrvatski jezik. Carrara nije imao problema sa svojim prijevodom s francuskog na talijanski, jer se radilo o dva romanska jezika koja su tada oba bila kodificirana, a što se ne može reći za Šantićev prijevod s talijanskog na hrvatski. Budući da tada hrvatski jezik nije bio standardiziran, Šantić prevodi još uvijek pod utjecajem talijanske sintakse, ali stvara nove riječi i pokušava uobličiti svoj prijevod kako bi bio razumljiv široj čitalačkoj publici.

KLJUČNE RIJEČI:

prijevod, talijanski jezik, hrvatski jezik, rječnici, lingvistički kalkovi, morfosintaktički kalkovi

Uvod

U prvoj polovini 19. stoljeća poznati francuski književnik Alphonse de Lamartine objavio je 1831. kraći esej naslovljen *Des devoirs civils du curé*¹ koji opisuje, vrlo precizno i skoro pjesnički, glavne dužnosti nekog običnog seoskog župnika povezane s brigom za župljane.

Splitski povjesničar i arheolog Francesco Carrara, i sam župnik jedne splitske župe, često je boravio po dalmatinskim selima te je uočio važnost župnika za ta sela, pa ulogu župnika opisuje ovim riječima:

---

¹ Ovaj esej objavljen je prvi put u «Journal des connaissances utiles». Usp. *Pouvoirs, contestations et comportements dans l'Europe moderne*, BERNARD BARBICHE, JEAN-PIERRE POUSOU, ALAIN TALLON (dir), Paris, PUPS, 2005., str. 730.

I curati poi siedono tanto alto in podestà, che se tutti corrispondessero al loro ministero d'amore, sarebbero veramente gli oracoli della loro greggia. E' bisogno d'un consiglio? Lo chieggono al curato, V'ha una discordia? Ricorrono ad esso. Evvi una solennità in famiglia? Egli è il primo invitato. E' fa da maestro, da medico, da paciere, da giudice; egli ministra quella ineffabile parola, che atterra e suscita, che consola o affanna, è tutto a tutti. Così ha detto il curato – nè v'ha più discorso.²

Upravo zbog tako važne uloge župnika u životu Dalmacije, Carrara ovaj esej prevodi s francuskog na talijanski pod naslovom *Il curato discorso di A. de Lamartine*. Ne zna se u koliko je primjeraka tiskana Carrarina brošura, ali se zna da je u kratko vrijeme doživjela četiri izdanja: prvo u Veneciji 1841., drugo u Splitu 1842., treće u Splitu 1845. i četvrto, zajedno sa Šantićevim prijevodom, također u Splitu 1845. godine.

Budući da je to djelce postalo vrlo popularno, pojavila se potreba da se prevede i na hrvatski jezik. Za prevoditelja na hrvatski izabran je don Mate Šantić, koji se već ogledao u prijevodima s talijanskog na hrvatski jezik. Međutim, dok Carrara nije imao nikakvih poteškoća u prevođenju s francuskog na talijanski, jer su francuski i talijanski romanski jezici vrlo slični u leksiku i sintaksi, pa skoro da se njegovu prijevodu nema bitno što zamjeriti, jer nema većih pogrešaka ili odstupanja od originala, to ne možemo reći za Šantićev prijevod, jer se Šantić očito borio sa svojim prijevodom s talijanskog na hrvatski. Budući da tada hrvatski jezik još nije bio standardiziran, Šantić prevodi pod utjecajem talijanske sintakse, pronalazi nove riječi za neke pojmove u tada poznatim rječnicima, a često ih sam kalkira ili stvara. Prije nego što pređemo na analizu Šantićeva prijevoda, nužno je kazati nekoliko riječi o Šantićevu životopisu.

---

² «Župnici imaju tako veliku moć, da kada bi svi zadovoljili svoju službu ljubavi, bili bi uistinu najveći autoriteti svojih stada. Ako treba savjet, traže ga od župnika. Ako se dogodi svađa, njemu se obraćaju. Ako je u obitelji neka svečanost, on je prvi uzvanik. On je učitelj, liječnik, mirotvorac, sudac. On se služi onom neizrecivom riječi koja pokapa i uskrsava, koja tješi ili žalosti, te je svakome sve. Tako je rekao župnik, i nema više razgovora».
(prijevod: L.J. Š.)

Mate Šantić

Šantić je rođen 1781. u Kaštel Novom kao najstariji sin Domine Perišić i Šimuna Šantića. Otac ga je naučio najosnovnije elemente čitanja, pisanja i vjeronauka, a zatim ga smjestio u Splitu kod kanonika Čulića na daljnje školovanje u splitskom sjemeništu. Završivši školovanje zareduje se, ali mu tada umire otac i Šantić je prisiljen vratiti se u Kaštela da se brine za majku i mlađu braću i sestre. Tu otvara školu za kaštelansku djecu. Za vrijeme francuske uprave 1810. postaje učiteljem državne škole u Kaštel Starom. Kasnije, za austrijske uprave, nastavlja radom kao učitelj, javni tumač i župnik. Godine 1819. pozvan je u Zadar da na zadarskom sjemeništu drži bogoslovni tečaj za dalmatinski kler. Budući da nije bilo knjiga na hrvatskom jeziku, a kako je nastava bila na hrvatskom, Šantić sastavlja vlastite skripte za predavanja, a koje mu je odobrilo Dvorsko povjerenstvo za nauk. Kako se uskoro zatim pojavila potreba za instruktorom poljoprivrede, Šantić je imenovan nastavnikom i u tu svrhu prevodi i dopunjuje knjigu G. B. Gagliardija *Catechismo agrario*, koja izlazi u izvorniku i Šantićevu prijevodu u Zadru 1829. godine. Godine 1832. imenovan je za inspektora za osnovno školstvo. U tom radu zauzima se za otvaranje škola za žensku djecu, a otvara i osnovnu školu za židove u Splitu. Šantić istovremeno radi i kao prevoditelj za hrvatski jezik pri Namjesništvu u Zadru. Kao prevoditelj prevodi *Katekizam illi nauk kerstijanski za sluxbu svih cerkavà dalmatinskih* od Josipa Nowaka, zadarskog nadbiskupa (Zadar, 1832.), prevodi knjigu Antuna Fontane *Trattenimento di lettura pei fanciulli di campagna* (Zadar, 1835.), zatim prevodi *Nauk oko cercavicâ*³ (Zadar, 1836.), uređuje gospodarski tjednik *Težački poučitelj* (Zadar 1850. – 1852.), sudjeluje kao suradnik u zadarskim časopisima *Zora* i *L'Agronomo raccoglitore*. Šantić prevodi i komentira *Novi zavjet*, koji, nažalost, nije nikada objavljen. Umire u Zadru 14. siječnja 1858.⁴

³ Čitav naslov glasi: *Nauk oko cercavicâ za sluxbu od kapetana od okolissa, od pretura, opchina pusskih i drugih u oblasti i od likara, rukoličnika, xivoličnika i ost.*, Zadar, Bratja Battara, 1836.

⁴ Podaci o životu don Mate Šantića: IVAN DANILO, *Prete Matteo Šantić preposito del capitolo metropolitano di Zara*, Zara, tip. Demarchi-Rougier, 1858.; JELENA LARUŠ, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split, Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815.-1850.)*, Split, Književni krug, 2005., str. 82, 99, 108, 113, 179, 218.

Šantićev prijevod na hrvatski jezik

Na samom početku trebalo bi razjasniti je li Šantić prevodio služeći se Carrarinim talijanskim prijevodom ili je prevodio izravno s francuskoga izvornika. Naime, Šantićev biograf Ivan Danilo navodi da je Šantić sam naučio francuski jezik, ali da ga je usavršio u razgovorima s francuskim vojnicima koji su, za vrijeme francuske uprave, boravili u Dalmaciji i da je u to vrijeme u svojoj osnovnoj školi u Kaštel Starome predavao, između ostalih predmeta, i francuski jezik.⁵ Bez nekih vjerodostojnih izvora o prijevodu s francuskoga to možemo samo nagađati. Međutim, poznato je da je Carrara preveo *Župnika* s originala i da ga je objavio 1841. u Veneciji. Vrlo je vjerojatno da su se Carrara i Šantić osobno poznavali i da se možda Šantić, na Carrarin nagovor, prihvatio prijevoda *Župnika* na hrvatski jezik. Da je Šantić prevodio s talijanskoga dade se zaključiti iz samog naslova Šantićeva prijevoda koji glasi: *Župnik, razgovor gosp. A. de Lamartine, prinesen iz francuskoga od učit. nauč. F. Karrera u talianski, a paka u naški, od arcižakna g. Mate Santića. Parvi prevod ilirički. U Splitu, iz Utiskarnice Olivetti i družje, 1845.* Iz napomene ili predgovora koji je Šantić napisao za svoj prijevod, može se to isto zaključiti:

Ovi mali neprocinjeni porođaj književstva francuskoga, koga izvede dalmatincem gosp. Naučitelj Frano Karrera Splićanin, najdo podoban privesti u naš jezik na znanje i korist naših popah slovinskih, zada po podpunomu poznanju svoga naređenja uvistese izpunjati bolje svoje dužnosti, i neumetatise u stvari vrimenite, koje nemaju ikakva zarezaja stvarma duhovnim.

U svom prijevodu Šantić ne spominje riječ *hrvatski* za jezik na koji prevodi, već samo *naški*, *ilirički* ili *slovinski*. Za pojam *prijevod* (tal. *traduzione*) rabi izraz *prevod*, glagol glasi *privesti*, a vršitelj radnje je *prinositelj*.

---

⁵ Ivi, str. 8-10.

Ortografija hrvatskoga prijevoda

U Zadru je 1820. započela radom *Pravopisna komisija* sa zadatkom da ukine nesuglasice u nekim bitnim razlikama između dalmatinske i dubrovačke latiničke grafije, kako bi se jedinstvenim pravopisom mogle tiskati knjige na hrvatskom jeziku.⁶ Nakon donesenih zaključaka, taj je pravopis poslužio kao model za tiskanje knjiga u Dalmaciji, osim u Dubrovniku i Kotoru, koji su zadržali prijašnji vlastiti način pisanja.⁷ Novim se pravopisom poslužio i Šantić kod prijevoda *Župnika*, pa je, suglasno s novim načinom pisanja, usuglasio svoj način pisanja za četiri nepčana suglasnika:

č – ç (*dobročinstvo, ilirički, učit, utočištja*, i sl.)

ć – ch (*bracha, chutjenstvo, mogučno, vechi*, ...),

tj (*chutjenstvo, posvetjuje, razvitje, uzdignutje*, i sl.) u slučajevima gdje se može razabrati u korijenu glas t⁸

đ – dj (*diloredje, evandjelski, gradjanin, naredjenje* i sl.)

ž – x (*arcixakan, druxe, duxnost, xivot, xupnik*, i dr.).

Šantić ne bilježi glas *j* u međuvokalnom položaju: *koi, pristoi, stoi, talianski* i sl. Samoglasno *r* bilježi grafijom *ar* samo jednom (*parvo*), a u svim drugim slučajevima s *er* (*berzo, cerkva, Isukerst, izveršuje, kerstjani, perva, serce, smert, versta* itd.).

Riječi koje sačinjavaju jednu akcenatsku cjelinu Šantić piše zajedno. Tako se javljaju brojne proklitike: *dase, datimu, kakobi, kakose, kojebi* itd. Zajedno piše dvije ili više riječi sa samostalnim akcentom: *dužnostje, izmišalase, mićemomu, neuzimljiga, nezapuštaga, postavilagaje, rasteglesuse* itd. Postoji i obrnuti slučaj, kada Šantić piše odvojeno ono što se danas piše zajedno: *naj skrovitiji, naj manje, naj prije, naj veći, ne ritko, ne svaršeno* i sl.

Šantić piše štokavicom i ikavskim refleksom *jata*, koji je tada bio vrlo raširen u Dalmaciji: *dica, diliti, grišnik, ispovid, lipa, prid, rič, utišitelj, vira, virnik* itd. Ikavicom su pisali mnogi tadašnji dalmatinski pisci, a sam Šantić

⁶ ZLATKO VINCE, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, SNL, 1978, str. 132.

⁷ Ivi, str. 139.

⁸ Ivi, str. 129.

bio je vatreni zagovornik ikavskog izgovora odbijajući prihvatiti ijekavski izgovor. On brani svoje stajalište činjenicom da je ikavica učestalija jer se rabi u većini krajeva tadašnje Dalmacije, a i u samoj Hrvatskoj.⁹

Gramatika

Jedna od bitnih karakteristika Šantićeva izričaja jest genitiv množine na *-ah*: *blagodarjah, ćućenstvah, otacah, popah, posalah, neumstvah, nevoljah, velikih gozbah itd.*; i na *-ih*: *dužnostih, ljudih, otajstvih, ričih*, i sl. Međutim može se zapaziti i uporaba genitiva množine na *-a*: *Zakona Isukerstova*.

U dativu množine rabi nastavke *-im*: *pravovirnim, srićnim, -am: cerkvam*, ali *i-ima*: *očima, pohotinstvima*.

U lokativu množine nastavci su *-em*: *ljudem*, ali se mogu naći i nastavci *-ih*: *na očih, u pametih, u poslih, u stvarih, na vratih, u zapovidih*; *-ah*: *u istinah, po rukah, u sercah, stopah*.

U instrumentalu *-am*: *sa rukam*; *-om*: *s ovom knjigom*.¹⁰

Leksik

Šantić je očito izvrsno vladao materinskim hrvatskim jezikom, na kojem je bio odgojen u roditeljskoj kući, i talijanskim, na kojem je bio obrazovan i kojim se služio gotovo svakodnevno, jer je talijanski tada bio službeni jezik austrijske pokrajine Dalmacije. U svom se prevoditeljskom radu služio do tada dostupnim rječnicima Ardelija della Belle¹¹ i Stullijevim rječnicima,¹² kako bi preuzeo već gotova rješenja za stručnu terminologiju.

Očito je da je Šantić nastojao izbjeći veliki broj riječi talijanskog i turskog podrijetla, koje su prevladavale u dalmatinskim govorima. Težio je svaki talijanski izraz prevesti odgovarajućom hrvatskom riječi, a tek je rijetko posezao za nekom stranom, koja je već bila udomaćena

---

⁹ Ivi, str. 358.

¹⁰ ZLATKO VINCE, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1998., str. 53-60.

¹¹ ARDELIO DELLA BELLA, *Dizionario italiano-latino-illirico*, I-II, Dubrovnik, 1785.

¹² GIOACCHINO STULLI, *Vocabolario italiano-illirico-latino*, I-II, Dubrovnik, 1810.; JOAKIM STULLI, *Rječosložje*, Dubrovnik, 1806.

u Dalmaciji. U prevedenom eseju može se uočiti samo devet posuđenica raznoga podrijetla: *ajer* (lat. *aer* „zrak“), *arcižakan* (kslat. *archidiaconum* „naddakon“), *biočuh* (tur. *belʒcuğ* „karika u lancu“), *katekizam* (kslat. *catechismum* „vjeronauk“), *kip* (mađ. *kep* „osoba“), *mukte* (tur. *müft* „besplatno“), *otar* (kslat. *altare* „žrtvenik“), *terpeza* (grč. *trápeza* „stol“), *žep* (tur. *cep* „džep“).

Šantić se u prijevodu nije služio kontaktnim sinonimima kako bi svojim čitateljima olakšao razumljivost. U čitavom tekstu uporabio je samo sljedeći sinonim: Život *dvorni ali svitovni* (la *vita civile*).

Lingvistički kalkovi

Vidjeli smo da Šantić, umjesto da se posluži posuđenicama koje su već postojale u mjesnim govorima, radije prevodi unutarnju strukturu strane riječi ili se pak služi neologizmima koji su se već nalazili u nekim rječnicima, kao na primjer u Della Bellinom ili u oba Stullijeva rječnika. Osim preuzetih neologizama, i on sam često stvara nove riječi prevodeći, to jest kalkirajući talijanske i latinske uzore. Ti se kalkovi uglavnom odlikuju više-manje vjernim obrazloženjem neke strane riječi pomoću domaćih jezičnih sredstava koji imitiraju strani model ili pak Šantić poseže za vlastitim slobodnijim rješenjima.¹³ U sljedećim primjerima uz određeni kalk stoji talijanska riječ koja se nalazi u izvornom talijanskom tekstu, zatim objašnjenje podrijetla talijanske riječi, određenje značenja u standardnom hrvatskom, rečenica u kojoj se kalkirana riječ nalazi i kratice rječnika u kojima je ta riječ pronađena.

¹³ U objašnjenju prirode lingvističkih kalkova poslužila sam se sljedećim djelima: ROBERTO GUSMANI, *Saggi sull'interferenza linguistica*, Firenze, Le Lettere, 1983.; U razradi pojedinih tipova kalka: LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, *Mletački dvojezični proglasi u Dalmaciji u 18. stoljeću*, Split, Književni krug, 1996.; LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, *Kraljski Dalmatin i problemi prevodenja*, in «Kraljski Dalmatin». *200 godina hrvatskog i zadarskog novinarstva u europskom kontekstu 1806 – 2006*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2007, str. 255-266.

Strukturalni kalkovi

Strukturalni kalk nastaje kada se u jeziku-replici reproducira ne samo formalno obrazloženje već i semantički arhetip. Kod prevođenja strukture modela, potrebno je da strani model posjeduje neko prepoznatljivo značenje, to jest da bude obrazložen i raščlanjen u svojoj strukturi.¹⁴

A) KOMPOZICIJSKO-STRUKTURALNI KALK

Kod strukturalnog kalka nastalog kompozicijom, svaki sastavni član modela stoji u odnosu vjernog podudaranja sa članovima novonastalog izraza.

dobročinstvo prema tal. *benefizio* (od lat. *beneficium*, riječ složena od lat. *bene* „dobro“ i *facere* „činiti“). «Jest službenik Zakona Isukerstova zadužen čuvati njegov nauk, razplodivati njegovo diloređe, i diliti njegova dobročinstva stadu njemu pridanu.» DB/I/150, SR/I/121.

ljuboljuđe prema tal. *filantropia* (od grč. *philantropía*, složenoj od *philos* „prijatelj“ i *antropos* „čovjek“) u značenju čovjekoljublje: «Ljuboljuđe rodilose je iz njegove perve, i jedine zapovidi, od ljubavi.»

nepodloštvo prema tal. *indipendenza* (sastavljeno od *in* „ne“ i *dipendenza* „ovisnost, podložnost“), u značenju neovisnost: «S'Oblasću misćanskom župnik ima biti vezan s'opovidima plemenita nepodloštva u onomu što tiče stvari Božje, ...». SR/I/561. U Stullijevom rječniku značenje odgovara tal. *libertà*, lat. *libertas*.

neprocinjiv prema tal. *imprezzabile*¹⁵ (složeno od tal. *in* „ne“ i *prezzo* „cijena“): «... i tako diluj da nebudeš prikoren da činiš plaćati sinovom milosti neprocinjive općenoga Otca, i da stavljaš cinu na molitve.» S/I/753, SR/I/561.

---

¹⁴ ROBERTO GUSMANI, *Saggi sull'interferenza linguistica*, Firenze, 1983, str. 8.

¹⁵ Ta riječ ne postoji u talijanskom. Carrara ju je preuzeo iz francuskog *inappréciable*.

neumerli prema tal. *immortale* (složeno od tal. *in* „ne“ i *mortale* „smrtan, umrli“): «On jest slidio istinu neumerlu, služio jest za biočuh jednoj neizmirmoj verugi vire i kriposti,...». DB/II/10, S/I/741, SR/I/545.

ništanemanje prema tal. *nulladimeno* (složeno od *nulla* „ništa“ i *meno* „manje“): «Ništanemanje ovdi visoka pamet popovska može napruditi dilovno bogoštovju svoga puka». SR/I/587.

B) DERIVACIJSKO-STRUKTURALNI KALK

Odnos derivacije je također čimbenik obrazloženja te se derivati mogu kalkirati kao složene riječi. U tom je slučaju podudaranje nastalo među morfemima dvaju jezika približno i vrlo slobodno.

ćućenstvo prema tal. *sentimento* (sred.lat. *sentimentum* derivat od *sentire* „osjećati, ćutjeti“) u značenju osjećajnost: «... visokim za uzdignuće za znanje, i za višinu í od ćućenstvah, koja jedno Bogoštovje ljudoljubno udahnuje i zapovida;...» S/II/556, SR/I/74.

krotčina prema tal. *mansuetudine* (od lat. *mansuetus* „krotak“) u značenju krotkost: « ... on ima imati serce puno, i prikotekuće usterpljenja, milosrđa, krotčine, smilovanja, ljubavi i proštenja.» DB/II/97, S/II/75, SR/I/359.

naslađenje prema tal. *piacere* „osjećaj tjelesnog, estetskog i duhovnog udovoljavanja“, u značenju uživanje, zadovoljstvo: «Evo njegov život i njegovo naslađenje.» DB/II/199 SR/I/508, u kome se donosi samo značenje sintagme *naslađenje puteno*, tal. *sensualità*, lat. *venerea sensu voluptas*.

naučitelj prema tal. *dottore* (od lat. *doctorem*, derivat od *docere* „poučavati“) u značenju, doktor, profesor: «... prinesen iz francuskoga od učitelja naučitelja F. Karrara u talianski ...». DB/I/302, S/I/542, SR/I/515, u značenju tal. *maestro*, *insegnatore*.

neumstvo prema tal. *ignoranza* (od. lat. *ignorantia*) u značenju neukost, neznanje: «... nauk otajstven i božanstven po naravi svojoj, objavljen, primljen od vire, ova kripost neumstva ljudskoga prihodi svako izuviđenje.» DB/II/4, SR/I/575.

određenje prema tal. *destino* (od lat. *destinare* „odrediti“) u značenju odredište, sudbina: «... mi štijemo obećanja u njegovih otajstvih, istine u njegovih zapovidih, došašća u naših određenjih.» SR/I/649 u značenju tal. *delegazione, deputazione, ordinazione*.

tomačitelj prema tal. *commentario* (derivat od lat. *commentari* „razmišljati, objašnjavati“) u značenju tumač: «Jedan dobar pop, jest živi tomačitelj ove knjige božanstvene.» S/I/360, SR/II/440 u značenju tal. *interprete*, lat. *interpres, qui explanat, explicat*.

utišitelj prema tal. *consolatore* (derivat od lat. *consolari* „tješiti“) u značenju utješitelj: «... jedan čovik koi po nastavljenju jest utišitelj svih nevoljah duše i tila, ...». DB/I/238, S/I/391.

vikovitost prema tal. *eternità* (od lat. *aeternitatem*, derivat od *aeternus* „vječan“): «Nego što ovi čovik pojde počivati u vikovitost gdi je od pervo živila njegova duša;...». DB/I/318, S/I/581, SR/II/566.

zadružbeni prema tal. *sociale* (od lat. *socialem* derivat od *socius* „drug“): «Svaka otajstvena rič ove knjige, odgovara uprav misli koja je začimlje, i uzderži zlamen dilovni i zadružbeni, koi prosvitljuje i oživljuje poderžanje čovičje.»

zahod prema tal. *errore* (od lat. *errorem* derivat od *errare* „lutati, zaći s puta“ u starom jeziku „zahoditi“) u značenju udaljavanja od onoga što se smatra primjerenim s obzirom na religiju i na moral: «Istina ne ima nikad potribu od zahoda.» DB/I/314, S/I/568. SR/II/612 nudi nekoliko značenja 1. tal. *occidente*, 2. tal. *errore*.

C) NEPOTPUNI KALK

Kod nepotpunog kalka struktura novonastaloga izraza razlikuje se od strukture modela, iako je i dalje vidan odnos zavisnosti. Tu se odabire samo jedan vid originala koji se strukturom i semantičkim obrazloženjem udaljuje od modela.

blagodarje prema tal. *benefizio* (od lat. *bene* „dobro“ i *facere* „činiti“): u značenju dobročinstvo. «Osim ovoga župnik jest službenik duhovni Svetotajstva Cerkovnih, i blagodarjah ljubavi.» SR/I/34.

bogočašće prema tal. *culto* (od lat. *cultum* „poštovanje, čašćenje Boga“): u značenju bogoštovanje. «Priprostost, red, pristojnostu stvari, koje služe za Bogočašće jest sve što može iskati Župnik od vića.» SR/I/49.

došašće prema tal. *avvenire* (od tal. *a venire* „ono što ima doći“) u značenju budućnost: «... mi štijemo obećanja u njegovih otajstvih, istine u njegovih zapovidih, došašća u naših određenjih.» SR/I/137 u značenju tal. *venuta, arrivo*, lat. *accessus, adventus*.

prikotekuće prema tal. *traboccante* „pun do ruba tako da se prelijeva preko ruba“, u značenju prelijevajući: «... on ima imati serce puno, i prikotekuće usterpljenja, milosrđa, krotčine, smilovanja, ljubavi i proštenja.» DB/II/397, S/II/750.

savišnost prema tal. *lusso* (od lat. *luxum* „višak, pretek“) u značenju, raskoš, luksuz: «Što više napridujemo u ljudstvu, i u razumu jedne vire posve duhovne, manje potribna činise našim Cerkvam savišnost izvanska.» DB/II/83, SR/II/308, u značenju tal. *superfluità, soverchio*, lat. *superfluitas, redudantia*.

uzdignuće, prijevod prema tal. *educazione* (od lat. *educare* „odgojiti, podići, učiniti da raste“): «... visokim za uzdignuće za znanje, i za višinu od ćućenstvih, koje jedno Bogoštovje ljudoljubno udahnuje i zapovida;...». Kod SR/II/532 ima značenje u tal. *innalzamento, orgoglio*, lat. *sublatio, animi tumor*.

zlosluženje prema tal. *abuso* (od lat. *abusum* sastavljeno od *ab* „u značenju udaljavanja“ i *usum* „uporaba, korištenje“) označava nešto što je izvan uobičajene uporabe: «Učitanje jest zlosluženje od vire.» S/I/13, SE/II/661.

Slobodni kalk

Slobodni kalk ne oponaša strani predložak, već se stvara nova riječ za do tada nepoznati naziv, i to potpuno neovisno o stranom predlošku.

bogoljubstvo prema tal. *pietà* (lat. *pietatem* „osjećaj pobožnosti prema Bogu“): «... jesu vlasli popovi posideni na molitvi, i u kriposti; jest vira i bogoljubstvo pravovirnih pokleknutih prid Bogom njihovih Otacah.» SR/I/50.

bogoštovje prema tal. *religiosità* (od kslat. *religiositatem* „osjećaj svetoga, nadnaravnoga, božanskoga“): «... koja jedno Bogoštovje ljudoljubno udahnuje i zapovida, ...». DB/II/256, S/II/399, SR/I/51.

cerkvopomnik prema tal. *sagrestano* u značenju „osoba zadužena za čuvanje i čistoću crkve“: «Večer, kad Cerkvopomnik uzme ključe od Cerkve, može se upaziti, koi put Župnik s'njegovim Časoslovom u rukah, ...». S/II/482. Kod SR/I/53 glasi *carkvopomnjik*.

dilorednik prema tal. *moralista* „onaj koji pravi izbor između dobrog i zla“, u značenju moralist, ćudorednik: «Kao dilorednik, dužnost Župnika nije manje lipa.»

diloređe prema tal. *morale* „što se odnosi na praktični život u svom temeljnom činu izbora između dobra i zla“, u značenju moral, ćudorednost: «Dužnostje njegova, Župnika, ukinuti ova zlaslužnja od vire, i privesti viru njegova puka na veličanstvenu i otajstvenu priprostost nauka kerstjanskoga, na promišljanje njegova diloređa, na napridno razviće dilah od izvarsnosti».

izgled prema tal. *esempio* (od lat. *exemplum* „primjer, uzor“) u značenju primjer, ugled: «Ove dvi rići Kersćanstva, nauk i izgled, nalaze se u Zakonu novomu.» DB/I/316, S/I/571, SR/I/254.

izvuviđenje prema tal. *critica* (od. grč. *krínein* „razlikovati, suditi“), u značenju kritike ili ispitivanja povezanoga s preciznom metodologijom kako bi se otkrile osobite značajke nekoga djela: «... nauk otajstven i božanstven po naravi svojoj, objavljen, primljen od vire, ova kripost neumstva ljudskoga prihodi svako izuviđenje.» Kod SR/I/277 dolazi u značenju tal. *esame, considerazione, investigazione*.

mekoputnost prema tal. *sensualitá* (od. kslat. *sensualitatem* „sklonost popuštanja instinktu i osjetilnom užitku, užitku puti“), u značenju senzualnost, putenost: «Siromah jest sumnjiv i ljubomorán, i ima običaj berzo osvaditi od laskanja, ili mekoputnosti čovika koga vidi često na vratih bogatca, ...». Kod SR/I/418 dolazi u značenju tal. *delicatezza del vivere*, lat. *effeminata corporis constitutio*.

mudroznanje prema tal. *filosofia* (od grč. *philosophía* sastavljeno od *phílos* „prijatelj“ i *sophía* „mudrost“), u značenju filozofija: «Nije istine diloredne, oli vladavne, da ne ima svoj izvor u kojemu Evandělskom stihu;

svako novo mudroznanje, tomačiloje jedan, pa ga je udilje zaboravilo.» DB/I/342. Kod SR/I/452 dolazi u značenju tal. *scienza*, lat. *scientia*.

nastavljenje prema tal. *istituto* (od lat. *institutum* „mjesto gdje se odvija nastava“), u značenju obrazovanje: «... jedan čovik koi po nastavljenju jest utišeitelj svih nevoljah duše i tila, ...». S/I/811. Kod SR/I/511 u značenju *collocamento*, *istituzione*, lat. *collocatio*, *institutio*.

nehitni prema tal. *lento* (od lat. *lentum* „onaj tko se kreće s nedovoljnom brzinom“) u značenju spor: «... paka slaziti nehitnim korakom u svetomu i radostnomu razmišljanju naravi, i nje tvorca.» S/II/23, SR/I/534.

opovid prema tal. *rapporto* (od tal. *rapportare* „prenijeti neku novost“), u značenju: prijava, izvješće: «S’Oblasću misćanskom župnik ima biti vezan s’opovidima plemenita nepodloštva u onomu što tiče stvari Božje, ...». Kod SR/I/695 u značenju *protesta*, *contestata*, lat. *denuntiatio*.

opremnik prema tal. *ministro* (od lat. *ministerium* „službenik, poslužnik“): «... koi se zove za svidoka, za svitnika, i opremnika u poslih najvecih života dvornoga, oli svitovnoga; ...».

poderžanje prema tal. *condotta* (od lat. *conducere* sastavljenog od *cum* „s, sa“ i *ducere* „voditi“) u značenju: vođenje, održanje: «Svaka otajstvena rič ove knjige, odgovara uprav misli koja je začimlje, i uzderži zlamen dilovni i zadružbeni, koi prosvitljuje i oživljuje poderžanje čoviče.»

samosilje prema tal. *tirannia* (od grč. *tyrannis* „silovita vlada, nasilna vladavina“): «Kakobi rič Evandelska prozvonila na svitu činilabi soriti jedan zahod, oli jedno samosilje.» DB/II/391, S/II/736, SR/II/300..

uljudnost prema tal. *civiltà* (od lat. *civilitatem* „odgoj, poštovanje drugih“) u značenju: dobar odgoj, pristojnost, civiliziranost: «Župnik dakle s’ovom knjigom u rukah ima sve diloređe, razum, uljudnost, i vladoznanje.» DB/I/212, S/I/344. Kod SR/II/484 dolazi u značenju tal. *grazia*, *umanità*, lat. *venustas*, *humanitas*.

utiskarnica prema tal. *tipografia* (od *tipo*- „način, vrsta“ i *-grafia* „pisanje“) u značenju tehnike tiskanja tekstova pomoću pomičnih slova, pri čemu se papir pritiskao na slova: «U Splitu, iz utiskarnice Olivetti i družje.»

vladoznanje prema tal. *politica* (od grč. *politiké* „umijeće i način vladanja državom“): «Župnik dakle s’ovom knjigom u rukah ima sve diloređe, razum, uljudnost, i vladoznanje.»

zakon prema tal. *testamento* (od lat. *testamentum* derivat od *testari* „provjeriti, utvrditi čiju istinitost“) u biblijskom značenju: ugovor koji je Bog sklopio s izabranim narodom, koji je dokumentiran u biblijskim knjigama: «Ove dvi riči Kersćanstva, nauk i izgled, nalaze se u Zakonu novomu.» DB/II/390, S/II/731, SR/II/616.

zaticanje prema tal. *improntitudine* (od lat. *in promptu* „na sve spreman“) u značenju: pomanjkanje poštovanja: «Zaticanje ljubavi iste vridi, i više odmeće, neg priteže.» SR/II/637 u značenju tal. *disfida, scaramuccia*, lat. *provocatio, velitatio*.

zgodopisje prema tal. *storia* (od lat. *historia* „traganje, istraživanje“) u značenju zapisa doživljaja, događaja: «Kerstjanstvo jest jedno mudroznanje božanstveno, upisano na dva načina: kao zgodopisje, u životu i u smerti Isusovoj; kao nauk, u visokih istinah, koje je on prinio svitu.» SR/II/652 dolazi kao *zgodopisanje* u značenju tal. *istoria*, lat. *historia*.

Kalk s pogrešnim obrazloženjem

pohotinstvo prema tal. *passione* (od kslat. *passionem* „duhovna ili moralna patnja) u značenju strast: «On žive s'ljudma, i imaih poznavati; opći s ljudskim' pohotinstvim', i zato ima bit tankoum, mek, vidan, razborit.» S/II/237.

učitanje prema tal. *superstizione* (od lat. *superstitionem* sastavljeno od *super* „nad, poviše“ i *stare* „stajati“) u značenju vjerovanja u nadnaravne sile, praznovjerje: «Učitanje jest zlosluženje od vire.» DB/II/373, S/II/698.

Morfosintaktički kalkovi

Morfosintaktički kalkovi nastaju kada se oponaša organizacija jezičnih jedinica unutar jezičnih kategorija. Tako Šantić oponaša neke talijanske konstrukcije koje su se udomaćile u dalmatinskim govorima.

a) Konstrukcija za i infinitiv

Ta je konstrukcija nastala po uzoru na talijanski jezik gdje je česta uporaba prijedloga za (tal. *per, da*) s infinitivom: *za biti* (tal. *per essere*), *za datimu* (*per dargli*), *za deržati* (*per tenere*), *za hraniti se i odivati* (*per sostentarsi e vestirsi*), *za prijatije* (*per riceverla*) i sl.

b) Konstrukcija od i genitiv

U ovoj konstrukciji oponaša se tal. imenica u genitivu uz koju dolazi prijedlog *di* ili *da*: *blago od svitlosti* (*il tesoro di luce*), *čaša od kositera* (*il calice di stagno*), *ključ od cerkve* (*la chiave della chiesa*), *sudi od srebra* (*i vasi d'argento*), *svitnjak od zlata* (*il candelabro d'oro*), *višina od ćućenstvah* (*l'altezza dei sentimenti*), *verste od dužnostih* (*le speci edi obbligazioni*), itd.

c) Red riječi po uzoru na talijanski jezik

Tu se oponaša talijanski red riječi gdje determinator stoji iza determinanta, dok je u hrvatskom jeziku obratno: *jednakost politiška* (*l'uguaglianza politica*), *knjiga božanstvena* (*il libro divino*), *nauk kerstjanski* (*il domma cristiano*), *odar smertni* (*il letto di morte*), *red društveni* (*l'ordine sociale*), *savišnost izvanjska* (*il lusso esteriore*), *život dvorni* (*la vita civile*) itd.

d) Neodređeni član kao broj jedan

U talijanskom se jeziku broj jedan rabi kao neodređeni član. Budući da hrvatski jezik nema člana, taj se neodređeni član izostavlja: *jedan čovik* (*un uomo*), *jedna jabuka* (*un pometo*), *jedna vira*, (*una fede*), *jedan župnik* (*un curato*), itd.

Zaključak

Iz priloženih primjera očito je da je Šantić, premda je imao iskustva i kao tumač pri Namjesništvu u Zadru, ipak imao stanovitih poteškoća prilikom prevođenja, jer tada još nije bila stvorena jedinstvena terminologija za nove pojmove. I za neke stare termine, koji su se nalazili

u rječnicima kao rezultat ranijih leksikografskih rješenja, Šantić je tražio nove riječi koje bi ih mogle bolje i preciznije izraziti i zamijeniti. Šantić se pri prevođenju služio rječnicima Ardelija Della Belle i Joakima Stullija, ali je i sam kalkirao prema stranim uzorima, a i kovao nove riječi. Od 47 riječi koje sam izdvojila i obradila u ovome radu, 19 sam pronašla kod Della Belle, a 20 kod Stullijeva *Vocabolario...*, i 32 riječi kod Stullijeva *Rječosložja*; ostatak od 8 riječi može se pripisati Šantićevu stvaralaštvu, poput: *ljuboljuđe, zadružbeni, dilorednik, diloređe, opremnik, podržanje, utiskarnica* i *vladoznanje*. Premda su spomenuti rječnici pisani ijekavicom, Šantić se uporno pridržava ikavice za koju smatra da je daleko zastupljenija od ijekavice. Uza sve zamjerke koje danas nalazimo Šantićevu prijevodu, moramo mu odati priznanje za učinjene napore u traženju učinkovitijih načina kako bi tekstove pisane talijanskim jezikom približio tadašnjim hrvatskim čitateljima.

Kratice:

DB/I/32 – Ardelio Della Bella, I. dio, str. 32.

DB/II/391 – Ardelio Della Bella, II. dio, str. 391.

S/I/13 – Joacchino Stulli, I. dio, str. 13.

S/II/23 – Joacchino Stulli, II. dio, str. 23.

SR/I/121 – Joakim Stulli, *Rječosložje*, I. dio, str. 121.

SR/II/484 – Joakim Stulli, *Rječosložje*, II. dio, str. 484.

grč. – grčki, kslat. – kasno latinski, lat. – latinski, mađ. – mađarski, sred.

lat. – srednjovjekovni latinski, tal. – talijanski, tur. – turski.

Šantić's translation of Lamartine's *Parish priest*

The well-known French writer Alphonse de Lamartine wrote in 1831 a short essay titled *Des devoirs civils du curé*, in which he describes, precisely and almost poetically, the main duties of an ordinary county pastor in the successful management of his parishes. Split historian and archeologist Francesco Carrara, who was also a parish priest of one parish in the city of Split, translated this essay into Italian under the title *Il curato discorso di A. de Lamartine*. Since this essay became very popular, there was a need to translate it into Croatian. Don Mate Šantić was elected to be a transla-

tor in Croatian, because he was already well known as translator from Italian to Croatian. Carrara had no problem with his translation from French into Italian, since it was about two Romance languages that were then codified with spelling, grammar, and dictionaries, which cannot be said for Šantić's translation from Italian into Croatian. Since the Croatian language had not been standardised yet, Šantić still translated under the influence of Italian syntax, but he created new words and tried to shape his translation to be understandable to a broader audience.

KEY WORDS:

Parish priest, translation, loanwords, neologisms, Italian, Croatian language.

Bibliografija

- FRANCESCO CARRARA, *La Dalmazia descritta*, Zara, Battara, 1846-48.
- IVAN DANILO, *Prete Matteo Santić preposito del capitolo metropolitano di Zara*, Zara, tip. Demarchi-Rougier, 1858.
- ARDELIO DELLA BELLA, *Dizionario italiano-latino-illirico*, I-II, Dubrovnik, 1785.
- ROBERTO GUSMANI, *Saggi sull'interferenza linguistica*, Firenze, Le Lettere, 1983.
- JELENA LAKUŠ, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split, Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815-1850.)*, Split, Književni krug, 2005.
- ALPHONSE DE LAMARTINE, *Il curato discorso di A. de Lamartine* (traduzione Francesco Carrara), Spalato, Tipografia Olivetti e comp. 1845.
- ALPHONSE DE LAMARTINE, *Xupnik razgovor gosp. A. de Lamartine* (prinesen od Mate Santicha), U Splitu, iz Utiskarnice Olivetti i druxe, 1845.
- Pouvoris, contestations et comportements dans l'Europe moderne*, BERNARD BARBICHE, JEAN-PIERRE POUSOU, ALAIN TALLON (dir), Paris, PUPS, 2005.
- JOAKIM STULLI, *Rjeczszosloxje slovinsko-italiansko-latinsko*, I-II, Dubrovnik, 1806.
- GIOACCHINO STULLI, *Vocabolario italiano-illirico-latino*, I-II, Dubrovnik, 1810.
- LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, *Kraljski Dalmatin i problemi prevođenja u «Kraljski Dalmatin»*. 200 godina hrvatskog i zadarskog novinarstva u europskom kontekstu 1806 – 2006, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2007, str. 255-266.
- LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, *Mletački dvojezični proglesi u Dalmaciji u 18. stoljeću*, Split, Književni krug, 1996.
- ZLATKO VINCE, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1998.
- ZLATKO VINCE, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, SNL, 1978.